

УДК 340.1

В. І. Осадчий,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, господарського та кримінального права
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

ГНОСЕОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

В статті на основі аналізу думок вчених-філософів та теоретиків права досліджено гносеологію правової охорони, що слугує для виявлення протиріч між потребами фізичних і юридичних осіб, які потребують охорони, та наявності правових норм, які їх врегульовують, а також процедур діяльності та засобів їх реалізації.

Ключові слова: правова охорона, правове регулювання, гносеологія, захист, істина, правові відносини.

На даному етапі розвитку нашої держави слід детально проаналізувати питання та проблеми, що стосуються правової охорони в сучасній Україні та сформулювати пропозиції щодо покращення ефективності саме цього виду охорони суспільних відносин.

Вивчення наукової літератури засвідчує, що деяким питанням гносеології правової охорони присвячували свої праці, як вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких хотілося б зазначити таких, А.С. Алексєєва, С.С. Алексєєва, В.А. Бачиніна, С.В. Бобровника, Ю.А. Ведернікова, Ю.Л. Власова, К.Г. Волинка, В.В. Галуцько, В.С. Грекул, В.М. Горшеньова, С.Д. Гусарова, О.В. Зайчука, В.С. Ковальського, В.В. Копейчикова, А.М. Колодій, М.В. Кравчука, В.В. Лазарев, О.М. Литвинов, М.М. Новіков, М.М. Новікова, О.Ф. Скакун, та багато інших, проте хотілося б акцентувати увагу, що механізм правового регулювання потребує поглибленого дослідження.

Але, все ж таки, в сучасних юридичних джерелах всебічне дослідження заявленої в цій науковій статті проблематики ще здійснено не було, а вчені розглядали лише споріднені проблеми, безпосередньо предметом їхніх досліджень зазначена вище проблематика, на жаль, не була.

Метою статті є проведення всебічного аналізу гносеології правової охорони. Задля досягнення поставленої мети поставлені наступні завдання: дослідити сутність гносеології; проаналізувати думки вчених філософів та теоретиків права щодо розуміння гносеології; з'ясувати гносеологію правової охорони, що слугує для виявлення протиріч між потребами фізичних і юридичних осіб, які потребують охорони, та наявності правових норм, які їх врегульовують, а також процедур діяльності та засобів їх реалізації.

Тим самим, пізнати юридичну природу правової охорони природи без гносеологічного аналізу неможливо, так як гносеологія покликана вивчати здатність людини пізнавати світ і пізнавати достовірно, тобто знаходити шляхи здобуття

істини [1, с. 4].

В сучасних умовах є загальновизнано, що філософська теорія пізнання полягає в її плюральному характері, вчені вивчають пізнавальну діяльність, створюють власні теорії пізнання. В цьому сенсі, скільки вчених – скільки й гносеологій [1, с. 5].

В даному випадку, на наш погляд, доречно звернутися до визначення поняття гносеології, що має ключове значення для нас, у ракурсі питань, що розглядаються в даній науковій праці. У філософському словнику вказано, що гносеологія (теорія пізнання) [2, с. 106] – розділ філософії, я якому досліджується пізнавальне відношення суб'єкта до об'єкта, природа і можливості пізнання людиною світу й самої себе, загальні передумови, засоби і закономірності руху пізнання, критерії його істинності. Теорія пізнання досліджує вихідні умови і загальні основи всякого пізнання, які могли б гарантувати його об'єктивну істинність. Пізнавальна теорія створюється узагальненням пізнавального досвіду людства. З розвитком філософії і практики пізнання, особливо наукового, історично змінювалася проблематика пізнавальної теорії, одні проблеми змінювалися або висувалися на передній план.

Так, в античній філософії центральною була проблема співвідношення знання і думки, істини і заблудження; у філософії 17-18 ст. на передній план висунулася проблема зв'язку «Я» із зовнішнім світом, «внутрішнього» і «зовнішнього» досвіду, «первинних» і «вторинних» якостей, а пізнавальна теорія претендувала на роль загальної методології наукового пізнання; в німецькій класичній філософії досліджувалися проблеми активності суб'єкта, форма пізнавальної діяльності, гносеологічне значення логічних категорій. Відмінності у розумінні «граничних основ» і вихідних принципів пізнання дістали вираз у різних (здебільшого взаємовиключаючих) гносеологічних концепціях – матеріалізму і ідеалізму, агностицизму; емпіризму і раціоналізму і т.д. Головним у теорії пізнання є питання про відношення думки про світ до самого світу, тобто, чи може людина в своїх уявленнях і поняттях про світ створювати вірне відображення дійсності, пізнавати її (т. з. друга сторона основного питання філософії). Навколо цього питання протягом усієї історії філософії точилася запекла боротьба між матеріалізмом та ідеалізмом, агностицизмом [2, с. 492].

Юридичні науки досліджують розвиток регулятивних механізмів у суспільстві, права як особливої системи суспільних норм, правових форм організації суспільства, його відповідності потребам суспільного життя. Всі науки про суспільство взаємопов'язані і постійно взаємодіють: історія і правознавство, історія і мовознавство, психологія і мовознавство, етнографія і історія, демографія і історія, всі суспільні науки та філософія [3, с. 173].

Рівень взаємодії між цими науками може бути різним. Це залежить від багатьох факторів, зокрема від стану (етапу) розвитку суспільства, стану розвитку самих наук, домінуючих концепцій у цих науках, від особистісних рис науковців, їх взаємовідносин і взаєморозуміння. Але об'єктивно домінує тенденція про об'єднання наук про суспільство в єдину систему гуманітарного пізнання.

Предметну основу такої тенденції до об'єднання становить єдиний предмет пізнання – суспільство, духовну основу – об'єктивна потреба суспільства у пізнанні його як цілісності. Методологічну основу тенденції до об'єднання гуманітарних наук становить соціальна філософія [3, с. 173].

Погляди цих вчених на здатність опанувати юридичну природу правової охорони, на наш погляд, базувалися на другому типі пізнавального ставлення людини до дійсності сформованого Іммануїлом Кантом – можу знати дещо, суб'єктивний погляд, так званий здоровий скептицизм у відповідності до якого потребує доведення кожне висловлення і навіть поняття [1, с. 7].

Іммануїл Кант досліджуючи ідею та поділ окремої науки, званої критикою чистого розуму, зазначає, що з усього цього впливає ідея особливої науки, що може називатися критикою чистого розуму. Розум є спроможність, що дає принципи апріорного знання. Отже, чистий розум є такий [розум], що містить принципи безумовного апріорного знання [4, с. 50].

Досліджуючи основні типи пізнавального ставлення людини до дійсності заслуговує на увагу точка зору Іммануїла Канта. Цей видатний філософ для вивчення феномена людини запропонував вирішити три проблеми:

«Що я можу знати?», «Що я повинен робити?», «На що я можу сподіватися?». Гносеологічною є перша. Основні типи пізнавального ставлення людини до дійсності є спробою вирішити поставлену проблему: 1) можу знати все; 2) можу знати дещо; 3) нічого не можу знати [1, с. 7].

У відповідності до сучасної теорії права правовідносини виникають лише між людьми, на наш погляд, є незаперечним, що людина здатна пізнати юридичну природу правової охорони і своє місце в ній, тим самим ми даємо позитивну відповідь на основні питання гносеології.

Так, люди та їх об'єднання спроможні зрозуміти теоретичну цінність та практичну спрямованість адміністративно-правової охорони в її різноманітних проявах, що має забезпечуватися науковим дослідженням у цій сфері так як, саме дослідження є сутністю науки [1, с. 9].

Ще наступним гносеологічним аспектом нашого аналізу є вияв співвідношення істини й правди.

Мурашин Г. О. та Галуцько В.В. та в своїх працях наголошують, що мудрий український народ закріпив одним із варіантів кореневого слова права, «прав» значення – справедливий. Стосовно інших однокорених слів у лексичному значенні, «праведник» це людина, яка суворо дотримується заповідей, моральних приписів; «правда» це те що відповідає істині [5, с. 9].

Хотілося б акцентувати, що з давніх-давен людство цікавило поняття істини, визначення цієї ключової категорії як для філософії, так і для інших наук, поняття, можна зазначити, вічне. Хотілося б акцентувати, що не один провідний філософ, громадський діяч та науковець задумувався над тим, що таке істина, в чому вона полягає [6].

У енциклопедичному словнику поняття істини трактується, як адекватне відображення предметів та явищ дійсності пізнаючим суб'єктом, що відтворює

їх так, як вони існують і незалежно від свідомості; об'єктивний зміст людського пізнання [7, с. 510].

Первинним елементом пізнання в правовій охороні є свідомість суб'єкта, як правило дієздатної особи, яка вступила в правові відносини з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів та інших осіб, які причетні до цих цінностей. Джерелом достовірності знань людини в деяких гносеологіях є свідомість суб'єкта. Суб'єкту протистоїть об'єкт пізнання як самостійна даність. Сам суб'єкт, ізольований від об'єкта, виступає гарантом достовірності. Щодо методології дослідження правової охорони, то найбільш слушно його розкриває принцип системності, розроблений Гегелем, і зараз використовується як основа науки. Без системи немає науки, самої системи нема без методу. Змістовність категорій означає необхідність їх достеменного визначення.

Кожна категорія розглядається не сама по собі, а по мірі визначеності має поступатися наступній, наближаючи дослідника до конкретного. Звідси маємо славетний метод сходження від абстрактного до конкретного через зіткнення протилежних визначень, доведених до протиріччя і нарешті їх об'єднання [1, с. 15].

Що стосується гносеології правової охорони, то в даному випадку, принцип системності, який окреслений в працях Гегеля, має яскраво виражений характер, адже без системи немає охорони, а системи немає без методів її забезпечення [6].

Далі, на наш погляд, важливо зазначити, що у романо-германській правовій сім'ї, думка рухається від абстрактного до конкретного, від простих понять до складних, від безпосередніх до опосередкованих, через узагальнення та обмеження понять, через аналіз та синтез тощо [1, с. 15].

Незамінною є гносеологія для виявлення протиріч між потребами фізичних і юридичних осіб, які потребують охорони і наявності правових норм, які їх врегульовують та процедур діяльності та засобів їх реалізації. Все це приводить до можливості визначення ефективності (нехай дещо відносною) правової охорони як співвідношення між фізичними та юридичними особами, що потребують охорони.

Література:

1. Бучин О.П. Гносеологія: навчально-методичний посібник / О.П. Бучин. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – 55 с.
2. Філософський словник: За редакцією члена – кореспондента АН СРСР, академіка АН СРСР В.І. Шинкарука. – Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986 – 796 с.
3. Бойченко І.В., Філософія: Навчальний посібник для дистанційного навчання / М.І. Бойченко, І. В. Бойченко – К.: Університет «Україна», 2004. – 212 с.
4. Кант Іммануїл Критика чистого розуму / Іммануїл Кант Пер. з нім. та примітки І. Бурковського – К.: Юніверс, 2000. – 504 с.
5. Юридична деонтологія: опорний конспект лекцій / Г.О. Мурашин, В.В. Галуцько. – К.: Університет «Україна», 2013. – 198 с.
6. Єщук О.М. Гносеологія адміністративно-правової охорони / О.М. Єщук

// Форум права. – 2013. № 3 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/index.htm> – Назва з екрану.

7. Советский энциклопедический словарь : [ок. 80000 слов] / [Абашидзе И. В., Азимов П. А., Александров А. П. и др.] ; гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 1632 с.

8. Юридична енциклопедія: В 6 т. / [ред. упоряд. Ю.С. Шемшученко]. – К. : ТОВ «Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. – Т. 1: 672 с., А-Г.

Осадчий В. И. Гносеология правовой охраны

В статье на основе анализа мнений ученых-философов и теоретиков права исследовано гносеологию правовой охраны, которая служит для выявления противоречий между потребностями физических и юридических лиц, которые нуждаются в охране, и наличия правовых норм, их регулирующих, а также процедур деятельности и средств их реализации.

Ключевые слова: правовая охрана, правовое регулирование, гносеология, защита, истина, правовые отношения.

Osadchiy V. I. Epistemology of legal protection

In this article, according to the analysis of scientists', philosophers' opinions in the field of law, the epistemology and legal protection is studied. It is used to identify conflicts between the needs of natural persons and legal entities that require protection, the legal norms that regulate them, the procedures of public and means of their realization.

Keywords: legal protection, legal regulation, epistemology, protection, truth, legal relations.